

Uroki autystycznych umysłów

„Światu potrzeba umysłów różnego rodzaju”. *Opowieści o ludziach z autyzmem*, red. Aleksandra Kasprzyk i Andrzej Kominek, Wyd. Libron, Kraków 2014

Książka pod redakcją studentki I roku studiów magisterskich filologii polskiej Aleksandry Kasprzyk i wykładowcy Andrzeja Kominka – z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach – jest pozycją szczególną. Oboje działają w Stowarzyszeniu „Otwórzmy Świat” na rzecz osób z autyzmem i zaburzeniami pokrewnymi. Stowarzyszenie wśród wielu działań zapisanych w statucie wyznaczyło sobie również do realizacji działania edukacyjne, polegające na propagowaniu wiedzy o autyzmie.

Pomysł konkursu literackiego, którego owocem jest książka *Światu potrzeba umysłów różnego rodzaju*, zrodził się podczas obchodów Światowego Dnia Świadomości Autyzmu na Uniwersytecie Jana Kochanowskiego w Kielcach 3 kwietnia 2014 roku. Jako motto konkursu wybrali organizatorzy (czyli Aleksandra Kasprzyk i Andrzej Kominek) słowa Temple Grandin: *Światu potrzeba umysłów różnego rodzaju*. Autorka tych słów wypowiedziała również inne znamienne słowa, że „jeśli jakaś magia usunęłaby autyzm z powierzchni Ziemi, ludzie wciąż spotykaliby się wokół ogniska, przy wejściu do jaskini”, chcąc w ten sposób zwrócić uwagę na wyjątkowość i genialność wielu autystycznych umysłów. Głównym zadaniem konkursu było zatem zwrócenie uwagi i promowanie wiedzy na temat różnych sposobów poznawania i kreowania świata przez osoby ze spektrum autyzmu, ich zdolności i funkcjonowanie w świecie ludzi tzw. neurotypowych. Uczestnikiem konkursu mógł być każdy pełnoletni twórca, który zna z autopsji, a nie tylko z literatury przedmiotu konkretną osobę przejawiającą zachowania autystyczne.

Szczególną patronką swojego projektu uczynili pomysłodawcy konkursu, i chyba nieprzypadkowo, Temple Grandin. Kim zatem jest ta Osoba? Temple Grandin urodziła się w 1947 r. w Bostonie w stanie Massachusetts (USA). Kiedy miała dwa lata, rozpoznano u niej autyzm. Rodzice nie zgodzili się na umieszczenie córki w zakładzie opiekuńczym, z zacięciem walczyli o to, aby dziecko w końcu zaczęło mówić. Dzięki wytrwałości matki, Grandin ukończyła szkołę z internatem dla dzieci uzdolnionych. Następnie uczęszczała do Franklin Pierce College, gdzie zdobyła tytuł licencjata z psychologii. Edukację kontynuowała na Arizona State University, uzyskując tytuł magistra zoologii, a następnie obroniła doktorat z psychofizjologii zwierząt na University of Illinois. Obecnie Temple Grandin jest profesorem Colorado

State University, zajmuje się optymalizacją budynków i urzędzeń dla farm hodowlanych, współpracuje z czasopismami naukowymi związanymi z jej specjalizacją i wygłasza referaty na konferencjach w całym kraju. Po polsku ukazały się jej książki: *Byłam dzieckiem autystycznym*; *Myślenie obrazami oraz inne relacje z życia z autyzmem*; *Zrozumieć zwierzęta*; *Wykorzystywanie tajemnic autyzmu do rozszyfrowania zachowań zwierząt*; *Zwierzęta czynią nas ludźmi*. Najcenniejsze w doświadczeniu Grandin, którym chętnie się dzieli ze swoimi słuchaczami na całym świecie, jest to, że może sama, bezpośrednio, bez pośrednictwa innych osób, mówić o swoim życiu z autyzmem. Zauważył to znany neurobiolog Oliver Sacks, który we wstępie do jednej z książek T. Grandin napisał:

[...] w medycynie od ponad czterdziestu lat panował dogmat, że ludzie autystyczni nie mają «wnętrza», to jest życia wewnętrznego, a jeśli nawet coś takiego istnieje, to nie da się do niego dotrzeć ani go uzewnętrznic. [...] Głos T. Grandin dotarł do nas z miejsca, z którego nigdy żaden głos nie rozbrzmiewał, któremu wręcz nie przypisywano prawdziwego bytu – a przy tym przemówił nie tylko we własnym imieniu [...]¹.

Książka „Światu potrzeba umysłów różnego rodzaju”. *Opowieści o ludziach z autyzmem* składa się z dwóch części: naukowej, będącej wprowadzeniem teoretyczno-naukowym w problematykę autyzmu, i drugiej – artystycznej, która jest antologią piętnastu oryginalnych, nigdzie dotychczas nie publikowanych tekstów o osobach ze spektrum autyzmu. Redaktorzy tego wyjątkowego opracowania zamieścili w pierwszej części dwugłos dwojga pracowników naukowych Zakładu Komunikacji Językowej Instytutu Filologii Polskiej UJK: dr Ewy Boksy i dr. hab. Andrzeja Kominka, prof. UJK. Teksty te miały w zamierzeniu pokazać autyzm od całkiem innych stron. E. Boksa w rozdziale zatytułowanym *Wytropić autyzm* starała się przybliżyć zagadnienie autyzmu w aspekcie terminologicznym, objawowym i neurologicznym. Już na wstępie zaznaczyła, słusznie zresztą, że współcześnie wiele się mówi o kontrowersjach wokół terminologii i klasyfikacji autyzmu, powołując się na jedno z najnowszych ujęć tej problematyki². Tekst autorki przynosi w miarę pełny, wyczerpujący – jak na potrzeby tego opracowania – opis spektrum zaburzeń autystycznych. Nie taki był zresztą jej zamysł, bo inny jest też charakter tej książki.

Jej bohaterami w dalszej części są i dzieci, i rodzice, którzy – niezależnie od badań, formułowanych teorii naukowych – zgłębiają tajemnice autyzmu,

¹ T. Grandin, *Myślenie obrazami oraz inne relacje z mojego życia z autyzmem*, Warszawa 2006, s. 11.

² E. Pisula, *Autyzm. Od badań mózgu do praktyki psychologicznej*, Sopot 2012, s. 12–22.

wychowując swoje autystyczne dzieci, i dzielą się z nami swoimi doświadczeniami – pisze autorka w zakończeniu. – Na tle tego rozdziału pozwólmy toczyć się tym indywidualnym losom, może uda się uważnemu czytelnikowi połączyć jeszcze raz teorię naukową z praktyką i rozwinąć wątek problemów rodzinnych, komunikacyjnych, ale i niezwykłych talentów ujawnionych przez osoby ze spektrum autyzmu (s. 36).

W rozdziale drugim A. Kominek podjął się próby zrekonstruowania kilku modeli (obrazów, wyobrażeń, wzorców) osób z autyzmem, które funkcjonują w języku i kulturze: potocznego, naukowego (medycznego) i ideologicznego (związanego z oddziaływaniem instytucji społecznych i religijnych). Jako wyróżniki dla poszczególnych modeli przyjął m.in.: nazywanie tych osób i cechy im przypisywane, językowe określenia opisowe i wartościujące, w tym o charakterze metaforycznym, określenia odnoszące się z jednej strony do mitów, baśni i podań ludowych, a z drugiej do teorii naukowych. Wykorzystał również inne narzędzia badawcze związane z teorią tzw. językowego obrazu świata, jak definiowanie, tabuizowanie, modelowanie perswazyjne. To, czy mamy do czynienia bardziej z rzeczywistym obrazem autyzmu i osób z autyzmem, czy z ich ideologicznym wyobrażeniem, zależy od ramy modalnej, która w przypadku obrazu odnosi się do cech pojęciowych na zasadzie ‘taki, jaki jest’, a w przypadku wyobrażeń i wzorców ‘taki, jaki może być’ i ‘taki, jaki powinien być’. Opis poszczególnych modeli zawiera wiele interesujących cech, przykładów i spostrzeżeń językowych i kulturowych.

Druga część książki pod red. A. Kasprzyk i A. Kominka to antologia tekstów konkursowych. Spośród dwudziestu nadesłanych na konkurs tekstów jury postanowiło wybrać piętnaście prac, które zostały zakwalifikowane do druku. Stanowią one swoiste spojrzenie na autyzm i osoby z autyzmem, bo prezentują artystycznie przetworzone portrety konkursowych „umysłów różnego rodzaju”. Organizatorzy konkursu wierzą, że te świadectwa pozwolą czytelnikom zobaczyć różnorodność i inność osób z autyzmem, a także sprawią, że będą one w coraz większym stopniu rozumiane i akceptowane przez społeczeństwo ludzi tzw. *neurotypowych*.

Na koniec warto również zauważyć, że książka *Świata potrzeba umysłów różnego rodzaju* jest pięknie i oryginalnie opracowana graficznie. Okładka zawiera symbolikę odzwierciedlającą niezgłębione meandry ludzkiego umysłu, a opowieści są ozdobione cyklem ilustracji nawiązujących do postaci Robinsona Cruoe, który – podobnie jak osoby ze spektrum autyzmu – chociaż cieszy się nieograniczoną wolnością, towarzyszy mu jednak samotność. I jeszcze jedna rzecz warta podkreślenia. Publikacja została przygotowana w ekspresowym tempie, tak że mogli ją otrzymać wszyscy uczestnicy konkursu na gali rozdania nagród.